

Del 2 Flerspråklig utvikling

Det har vært en jevn økning i antall flerspråklige barn i barnehage de siste årene. I 2014 var landsgjennomsnittet på andelen flerspråklige barn med barnehageplass i alderen 1-5 år 75 prosent. I Lørenskog har man de siste årene ligget svært høyt på andel flerspråklige med barnehageplass 1- 5 år, i 2012 92 %, i 2014 var dette økt til 99,4 %.

For å kunne legge til rette for et godt språkmiljø i den flerkulturelle barnehagen, bør personalet ha en god forståelse for hva det vil si å kunne et språk, og **især for hvordan andrespråk utvikler seg**. Hensikten med de områdene som er valgt ut i dette kapitlet, er å gi leseren en kort innføring innenfor flerspråklighet- og andrespråkspedagogikk. Det er viktig å vite noe om dette feltet, for å på best mulig måte kunne ivareta barnas flerspråklige utvikling.

Ulike begreper har vært brukt, og til en viss grad brukes fortsatt, blant annet fremmedspråklig og fremmedkulturell. I offentlige dokumenter brukes begrepet minoritetsspråklig. I NOU, Mangfold og mestring (2010), anbefales det å ta i bruk ord som **«med et annet morsmål enn norsk», «tospråklighet» eller «flerspråklighet»**. Den understreker bl.a. at begrepet minoritetsspråklig fokuserer på mangler ved språket. I tråd med utvalgets anbefalinger, vil derfor termen **flerspråklige barn** brukes i dette dokumentet.

Minst halvparten av verdens befolkning er tospråklig eller flerspråklig, det vil si de snakker to eller flere språk.

Det er mellom 6000 og 7000 språk i verden, og disse snakkes av 7 milliarder mennesker fordelt på 189 uavhengige stater. De fleste av verdens språk snakkes i Asia og Afrika. (European Centre for Modern Languages, 2015).

«Det er nødvendig med en holdningsendring i opplæringssystemet, og i samfunnet generelt, slik at flerspråklighet sees som en verdi for den enkelte og for Norges muligheter for å lykkes i et globalt arbeidsmarked». NOU Mangfold og mestring (2010)

I mange land er det en selvfølge å kunne flere språk. Flerspråklighet gir mange fordeler:

- enklere å lære flere språk
- styrker tankeprosesser
- fremmer kontakt med andre folk og kulturer
- økonomiske fordeler (Det er lettere å få jobb for dem som snakker flere språk, og flerspråklige selskaper har et konkurransefortrinn i forhold til enspråklige).

Reell tospråklighet er målet og vesentlig for en trygg identitetsutvikling. Barna må eksponeres for begge språk. Det er viktig at personalet i barnehagen understreker betydningen av at foreldrene hjelper barna med å ta vare på og videreutvikle morsmålet sitt. Det vil være svært uheldig om barna får den oppfatning at de må fornekte sitt etniske og språklige opphav. Alle barn har et behov for å være stolt av seg selv, sine foreldre, sitt språk og sin kultur.

«Morsmål er viktig, men barnehagens ansvar er barnas norskutvikling. Å ikke prioritere norsk i barnehagen er dermed uansvarlig. Å definere barnets språk og identitet som identisk med foreldrenes er i beste fall naivt, i verste fall et overgrep mot barn som ønsker en fremtid i det norske samfunnet» (Wagner Å.K., 2014).

2.1 Morsmålets betydning

Å definere hva som er morsmålet til en person, er ikke lett. Både fagfolk og språkbrukerne selv anvender termen ulikt. Det er tradisjon for å si at morsmål er det språket som læres først, fra fødselen av. Andre igjen mener at morsmål er det språket man kan og bruker mest. Enkelte kan imidlertid være tospråklige og snakke to språk like godt. Vanligvis er det ingen perfekt balanse mellom de to språkene som tospråklige mestrer. Noen vil også hevde at de kan ha flere morsmål (Sandvik, M. og Spurkland, M. 2012).

Foreldrene bør oppmuntres til å snakke morsmål med sine barn.

Det er viktig med tanke på at barna skal kunne få del i foreldrenes kulturarv. Flerspråklige familier er forskjellige, men mange består av langt flere enn mor, far og barn. En del barn i Norge vokser opp i en storfamilie der en tante og bestemor er aktivt med i oppdragelsen. Ved besøk i opprinnelseslandet får barn med et velutviklet morsmål en naturlig kontakt med familie og nettverk der. Språk er nært knyttet til identitet og sosialisering. Morsmålet er foreldrenes hjertespråk; med det kan de formidle normer og følelser på en nyansert måte, og gå i dialog med barna.

Barn og foreldre trenger et felles språk som begge behersker.

Rammeplanen fremhever at morsmålet har en egenverdi, men at et velutviklet morsmål også kan fungere som middel til å lære norsk. Et godt utviklet morsmål gir i barn muligheter for å utfolde seg på et aldersadekvat nivå. Den språkkompetansen barnet har på morsmålet er en støtte i tilegnelsen av andrespråket.

Noen språkferdigheter som er lært på morsmålet kan overføres til andrespråket:

- Barna har erfart at språk brukes for å få kontakt.
- Å kunne delta i en samtale, å snakke hver sin gang er en språkferdighet som kan overføres fra et språk til et annet.
- Andre ferdigheter kan være det å gjøre bruk av ulike språkfunksjoner. Høflighetsfraser og det å kunne be andre om noe, og er eksempler på dette.
- Begrepsforståelse er en kompetanse som er overførbart til et nytt språk. Når barnet har ervervet seg forståelse for ett begrep, skjer innlæringen av begrepet på et nytt språk lettere. Andrespråklæringen blir i stor utstrekning å sette nye språklige etiketter på allerede kjente begreper.

2.2 Tospråklig utvikling

Barn kan fint lære seg to eller flere språk samtidig. Når små barn lærer flere språk samtidig, kan det likevel ta tid før språkene er etablert. Det skilles mellom to former for tospråklig utvikling; simultan og suksessiv tospråklig utvikling:

1. Simultan tospråklig utvikling – samtidig tospråklighet.

Når et barn lærer seg to språk før 3 årsalderen, pleier en å kalle dette samtidig eller simultan tospråklighet.

Barnet kan ha foreldre med ulike morsmål. De snakker eget morsmål til barnet og kan hende et tredje språk sammen, for eksempel engelsk. Enten barnet lærer seg ett, to eller tre språk, følger innlæringen det samme mønsteret. Det er ikke noe nytt som skjer, selv om barnet lærer seg flere språk enn ett. Det meste av det som gjelder for enspråklig utvikling, kan derfor overføres på flerspråklige barns utvikling.

En parallell språkutvikling på begge språk, vil likevel virke slik at utviklingen av de to språkene støtter hverandre. Den mest vanlige formen for simultan tospråklighet, er at foreldre bruker hvert sitt språk. Det er ikke alltid barnet bruker begge språkene. Barnet forstår likevel hva som blir sagt i det passive språket som ikke er i bruk. Det språket kan bli aktivisert hvis barnet får bruk for det, for eksempel ved besøk i familiens hjemland.

2. Suksessiv tospråklig utvikling – stegvis tospråklighet.

Suksessiv språkinnlæring skjer når barnet lærer seg et nytt språk etter 3 års alderen.

En del minoritetsbarn er enspråklig på minoritetsspråket. Møtet med majoritetsspråket (norsk) skjer først når de kommer i barnehage eller på skole. Morsmålet kan være til hjelp når de skal lære språk nummer to. Barnet kan ta i bruk tillært språkkompetanse fra førstespråket (se 2.1 Morsmåletets betydning). Morsmålet blir på denne måten en støtte i tilegnelsen av andrespråket.

Hvis derimot den språklige og begrepsmessige utviklingen på morsmålet har stagnert, er det en krevende oppgave å lære både begrep og ord for begrepet gjennom det nye språket. Ord hører til vårt språkssystem og er avgjørende for hvordan vi kommuniserer, mens begreper hører til vårt tankesystem og er avgjørende for hvordan vi handler. Begrepssystemer bygges opp gjennom språklig kontakt først og fremst med foreldrene og er langt mer fundamentale enn språklige merkelapper for begreper.

2.3 Den ikke-verbale perioden – også kalt taus periode

Jo eldre barnet blir, jo mer skiller innlæringen av et nytt språk seg fra innlæringen av det første. Den skjer i situasjoner som er intellektuelt, følelsesmessig og sosialt annerledes. Barnet blir ”yngre” språklig sett, enn det er på andre områder. Det nye språket må først forankres i ”her og nå” akkurat som det første språket.

En periode med taushet er vanlig når et barn skal lære seg et nytt språk. Det kan ta flere måneder før barnet begynner å si noe på det nye språket, men dette kan variere veldig fra

barn til barn. De fleste suksessivt (stegvis) tospråklige barna har en ikke-verbal periode. Tausheten innebærer sannsynligvis at barnet "lytter seg inn i språket" og gjør seg kjent med uttale, setningsmelodi og språket som helhet. Det er viktig å respektere den ikke-verbale perioden, ikke presse barnet, prøv heller å fange opp barnets kommunikasjon og strategier for å forstå.

Tausheten er ikke et tegn på at noe er galt, så lenge barnet deltar og kommuniserer på andre måter.

Det er frustrerende ikke å kunne gjøre seg forstått. Når barn ikke lykkes med ord, kan de forsøke på andre måte, for eksempel gjennom blick eller kroppsspråk. Siden situasjonen er frustrerende, kan det bli et aggressivt kroppsspråk, med skrik, dytting og slag. Noen barn forsøker å unngå de vanskelige situasjonene ved å trekke seg bort fra leker som er basert på det språklige, og i stedet velge mer fysiske aktiviteter og leker. Andre trekker seg tilbake og blir tause og passive. Denne tausheten er noe annet enn når barnet trekker seg tilbake for å "lytte inn" et språk. De voksne må være sensitive og sørge for at barnet ikke ekskluderer seg fra språkfellesskapet.

2.4 Språkblending og kodeveksling

Når et barn lærer seg et nytt språk snakker vi ofte om at de har en periode med mellomspråk. Det er forskjeller i språklidene, grammatikk og setningsbygning på de ulike språkene.

Barna tar med seg språkkompetansen fra morsmålet over i det nye språket.

Det gjør at en direkte oversettelse ord for ord blir feil. Før barnet har oppfattet dette kan det virke på oss som om ordene kommer hulter til bulter.

Følgende er vanlig:

- låner ord
- låner deler av ord
- låner lyder
- sammensatte ord
- varierende bøyningssendelser
- blander ord fra begge språk i samme setning

Til forskjell fra det enspråklige barnet, må det tospråklige barnet lære seg å skille mellom språkene. Vanligvis er dette noe barnet lærer seg veldig tidlig. I begynnelsen blander de språkene. Det er ikke uvanlig at de kan ha ord fra de ulike språkene i en og samme setning, de bruker det de har av ordkunnskap. Slike ubevisste språkvekslinger avtar etter 3-4 års alderen. At et barn hører mange språk rundt seg, er derfor ikke noe problem. Barnet skiller raskt mellom de forskjellige språklige systemene, og bruker dem hver for seg. Etter hvert som barnet lærer seg andrespråket bedre, vil de slutte med språkblendingen.

Når personer behersker flere språk og bytter på å snakke språkene i ulike situasjoner, kalles dette for kodeveksling.

Mange to- eller flerspråklige barn bytter på hvilket språk de benytter ut fra situasjonen de er i.

2.5 Tidsaspekt ved andrespråktilegnelsen

«Forskning på sekvensiell språklæring har vist at utvikling av andrespråksferdigheter er bl.a. avhengig av alder, kognitive ferdigheter, sosioøkonomisk status, eksponering av språket osv.» (Kanstad, G.B., 2015)

Funn gjort av blant annet Cummins, J. har vist at hos suksessivt tospråklige som begynte andrespråklæringen i førskolealder tok det ca. 2 – 3 år å lære hverdagsspråk og ca. 5 – 7 år å lære akademiske begreper på andrespråket (se også 2.6 Hverdagsspråk og akademisk språk). Det diskuteres også når det er best å lære et nytt språk, for å oppnå samme ferdigheter som de som har språket som morsmål. Hvis en skal snakke som en innfødt, med riktig uttale, flyt og grammatikk, går det en kritisk grense for hvor gammel en kan være når en kommer i kontakt med andrespråket. De lærde strides, og her er det store individuelle forskjeller. Det er imidlertid bred enighet om at det er en fordel å lære andrespråket i så tidlig alder som 3 – 5 år. Hvis vi derimot skal se på språkets innhold, mener andre språkforskere (blant annet Colliers), at de yngste barna har den seneste innlæringstakten når det gjelder andrespråkstilegnelsen. Grunnen til dette ligger i at eldre barn og voksne er kommet lenger i sin kognitive utvikling, og dermed lærer språk raskere og bedre. Det kan derfor konkluderes med at de yngste barna kan fange opp uttalen i det nye språket veldig fort, men dybdeforståelsen kan henge etter. Det er dermed lett å bli lurt til å tro at barnet kan språket bedre enn det faktisk gjør (E. Egeberg, 2013; E. Egeberg 2015; K. Bjerkan 2013 i Kanstad G.B., 2015).

Norsk uttale av ord lærer ofte de yngste raskt, slik kan vi bli lurt til å tro at de forstår norsk som andre barn.

Det er ikke realistisk å tro at barn fra språklige minoriteter skal innhente det språklige forspranget som etnisk norske barn har etter kort tid i barnehagen. Det er flere forhold som kan påvirke det å tilegne seg et andrespråk. Men språkstimulering på begge språk, vil ha særlig stor betydning. Dette gjelder i både i forhold til kvaliteten på språkstimuleringen, og at barna får flere arenaer til å ta i bruk begge språk.

2.6 Hverdagsspråk og akademisk språk

Den amerikanske forskeren Cummins, J. skiller mellom språklige ferdigheter knyttet til et «hverdagsspråk og «det akademiske språket» som brukes i undervisning. I barnehagen kan barna ofte klare seg med et enkelt hverdagsspråk. Når de tar utgangspunkt i situasjonen, kan de gjette seg til mye. I skolen blir dette annerledes. Et barn som har riktig uttale og grammatikk, og som kan uttrykke seg i samvær med andre barn, kan som nevnt tidligere lett bli feilbedømt. Barnet oppfattes som å mestre det norske språket.

For å kunne ta imot undervisning, må barnet ha utviklet språket som verktøy for tanken (akademisk språk).

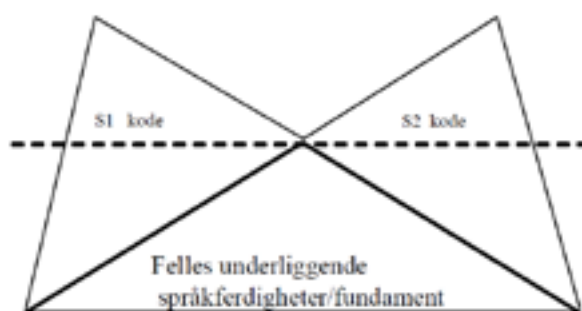
Jo høyere opp i skolen det kommer, jo viktigere blir språket. Teksten i lærebøker har langt flere ord enn de som er vanlige i hverdagspråket. Det stilles krav til forståelse av abstrakte begrep og et språk som fungerer situasjonsuavhengig. For en del barn kan det gå bra de første årene på barneskolen, men så kan fagvanskene melde seg.

2.7 En modell for tospråklig utvikling

Det er ulike hypoteser, antagelser og forskning om sammenhengen mellom utviklingen av første- og andrespråket.

En modell utviklet av språkforskeren Cummins, J.(1984), viser sammenhengen mellom utviklingen av første – og andrespråk: «Den gjensidige avhengighets hypotesen».

Dual- isfjellmodellen

(Cummins 1984)

Modellen viser hvordan to isfjell, ett for førstespråket (S1) og ett for andrespråket (S2), stikker opp av sjøen. 1/3 er over vann som illustrerer det aktive språket (uttale, flyt, grammatikk, her-og- nå- språk). 2/3 er under vann, det illustrerer det indre språket; språkforståelsen (der-og-da-språk, fagspråk, abstrakt språk,). Det som er over vann, kan «se» bra ut sammenlignet med jevnaldrende med norsk som morsmål, men under overflaten vil ikke barna ha tilstrekkelige begreper til å henge med. Ved skolestart har barn et aktivt ordforråd på ca. 2000 ord, men forstår ca. 8000 ord.

Språk bygger på et underliggende fundament, og i fundamentet foregår meningsdanning og fortolkning, med utgangspunkt i barnets erfaringer og begreper. Når barnet tilegner seg kunnskap gjennom morsmålet sitt, vil fundamentet utvikle seg. På samme måte vil forståelig kunnskap på andrespråket, føre til utvikling av fundamentet.

Barnets førstespråk og andrespråk kan betraktes som gjensidig støttende.

Begreper på morsmålet letter innlæringen på S2 (andrespråk), men også begrep barnet lærer i det nye språket, kan berike S1 (førstespråket). Barna vil støte på språkene i ulik sammenheng. Erfaringene de får i barnehagen vil være forskjellig fra opplevelser hjemme, og de vil ofte ikke ha ord for det samme på norsk og på hjemmespråket. Språkene vil heller ikke nødvendigvis utvikle seg parallelt.

Modellen belyser i tillegg morsmålets betydning for andrespråket. Barn som har et solid fundament på morsmålet, vil lettere tilegne seg et nytt språk (Espenakk, U. mfl. 2007).

2.8 Flerspråklighet og kartlegging

Det kan være vanskelig å skille mellom barns flerspråklighet og eventuelle språkvanser. Ved kartlegging på norsk av flerspråklige barns språk, får man sjelden fatt i barnets helhetlige språkkompetanse, men kun deler av deres norske ordforråd. Det er i utgangspunktet ikke nok å kartlegge på norsk. Det vil da være vanskelig å kunne skille ut hva som er «overgangs - fenomener», og hva som kan være en spesifikk språkvanske.

Det er mulig å tilrettelegge det norske språkarbeidet utfra kartlegging på norsk, men for å få en bedre oversikt over barnets morsmålskompetanse, bør imidlertid et nært samarbeid og utdypende samtaler med foreldre anvendes. Ikke nøl med å bruke tolk ved behov (se mer om dette i 2.2 Foreldresamarbeid når barnet er flerspråklig).

Hvis mulig, kan tospråklige assistenter eller ansatte i barnehagen med barnets morsmål også være til hjelp i kartlegging av barnets morsmål.

Når flerspråklige barn skal kartlegges, bør barnets ferdigheter både på morsmål og norsk inngå i vurderingen.

Derfor bør man være oppmerksom på:

- **Ordforråd** - Er ordforrådet best i typisk hverdagsspråk på morsmål? Er faglige ord eller «barnehageord» best på norsk? Noen av de høyfrekvente ordene på norsk trenger ikke nødvendigvis å være like høyfrekvente på morsmål.
- **Grammatikk** – Overføres grammatikken fra førstespråket over på norske ord og setninger, eller omvendt?
- **Uttale** – Vær oppmerksom på at det er ulike lyder i ulike språk. Dette kan være grunnen til at lydene i det norske språket vil være forsinket.

Det er alltid viktig å være varsomme med fortolkning og konklusjoner, når det gjelder resultater på språktester.

Til tross for at det kan være utfordrende å danne seg et godt nok bilde av det flerspråklige barnets totale språkkompetanse, må det likevel ikke føre til en «vente og se»-holdning. Ved et svakt og/eller forsinket morsmål, kombinert med en svak norskspråklig utvikling over tid, bør barnet drøftes med PPT, og eventuelt ytterligere kartlegging foretas.